

OH, A PUSZTULÁS TANÚJA MEDDIG LESZEK MÉG!

MILICA MIČIĆ - DIMOVSKA

„Puhatold ki, milyen segítséget nyújthatnak nekünk a te Ravanicádból”, írta neki Mihailo belgrádi érsek. Miközben levelét olvasta, amelyben az augusztus közepe tájt Nevesinjénél elesett két hercegovinai felkelőért, Pecijáért és Ostojáért tartott méltóságteljes gyászszerartásról is tájékoztatta, a szerartásról, amelyet tizennégy pap segédletével személyesen az érsek tartott („a templom zsúfolásig megtelt, s a fekete ruhás asszonyok fuldokoltak a zokogástól”), ott zengett a fülében mély és erőteljes hangja, az egyetlen, mely apjéhez, Avához mérhető. „Drága húgom”, fordult hozzá bizalmasan, „tudom, hogy idejöveteleddel a templomunk s a Vöröskereszt köré csoportosuló istenfélő és hazaszerető nők irgalmas társasága is kimozdul tevékenysége holtpontjáról; beszédkészségeddel kiemeled majd őket a közösségi érdektelenség állapotából, te, anyagiakban oly szegény, lelkiekben oly gazdag, légy üdvözölve közöttünk . . .”

A keresztényi szeretet harmatkönnyeivel áztatta többször is a levélpapírt, így két-három helyt elmaszatolta a tintát. Egy halványkék folt mögül majdnem teljesen szétfolyt betűk, két szó volt kivehető: „szívnek kincstárnoka”.

Eltelt már másfél óra is, ám kedves hösnóm még mindig Milutin rendházfőnökkel sétált, időnként arra figyelve föl, milyen nehézkesen húzza a lábát, s botjával – kis pecséteket alkotva, amelyek csakhamar a porba merültek ismét, vagy a bothegy által lesújtott, lassan emelkedő fű takarója alá kerültek – milyen tompa ütések mér a földre.

Minden omladozófélben volt. Nyomorúságos és roskatag az egész. Oh, én Ravanicám, nincsen gazdád, gondolta, amikor a második kört tették meg a templom körül, amelynek repedezett vakolata látni engedte sárgás tégláit. Az északi lakószárny tetőzete beszakadt, a fából készült grádics kopott és ingatag volt. S az a terasz is az épületszárny déli oldalán, az a kilátó is, amelyről egykor maga Rajačić pátriárka gyönyörködhetett Vrdnik panorámájában, az is ugyan-

úgy megrongálódott; tartószervezete a vázig, a rozsdáette konzolokig lecsupaszkodott. Állt ezen a teraszon, és viszonoztta a nép köszöntését. Pompás miseruhája csillogott, mintha színarany lett volna, s fején a süveg, mint a nap, úgy ragyogott. A színes viaszképekkel díszített lila lobogók, amelyeket körmenet alkalmával szokás a templom körül hordozni, egészen a terasz széléig értek. Rajacíc pátriárka előkelőségéről maradt emlékezetes számára. Nincsenek többé hozzá hasonlatosak, legalábbis nem itt, fordult meg most a fejében a kolostorfőnök mormogását hallva, de egyáltalán nem hallgatva azt. Kígyófejes jogarát is, akár a harci kopját, úgy tartotta, emlékezett. Veszélyes volt, mint a kígyó. És ő, az ártatlan galamb. Látogatóba jött hozzájuk, apjához és hozzá. Megtekintette szerény lányszobácskáját is, az övét, a szerb költőnőt. Alázatosan megkérdezte: „Merészkedhetem-e Óméltóságodnak saját verseim egy könyvecskéjét adományozni?” „Merészkedhetsz, de még mennyire, hogy merészkedhetsz, s én a legnagyobb örömmel veszem, gyermekem.”

Már égetni kezdték a szemét azok a könnyecseppek, amelyeket a rendházfőnökkel folytatott séta közben feltoluló emlékek csaltak ki. Szerencsére, mint-hogy a rendházfőnök belemélyedt egy régi kézirat leírásába, nem vette észre elrövedezését és felindultságát. Teodóra megjelenése a konyhaajtóban lehetővé tette, hogy ismét a való világ felé forduljon.

– Ah, te bestia, tudod, hol a helyed! – kiáltott fel ernyőjét társalkodónőjére szegezve.

– Bab és mákos metélt lesz ebédre – közölte Teodóra, aki nem távolodott el a konyhaküszöbötől. Űrnőjének azonban fontosabb dolga volt, mintsem hogy a konyhában szaglásszon. Végso ideje volt már, hogy beszédét a kolostorfőnökkel megbízatása irányába terelje.

A délutáni nap vakítóan ragyogott, amikor kiléptek a templomfal hűvöséből. Ismét szétnyitotta ernyőjét, amely görbe árnyat vetett a földre. Az ódon forráskútból csobogva folyt a víz, kiömlött a kővályúból, eláztatta a füvet, cuppogós-nedvessé tette a talajt azon a helyen. A táblafelirat arról tanúskodott, hogy Filip és Dimitrije előljáró urak 1699-ben felújították a kutat. Kissé lekicsinylően mosolyodott el, előre élvezve a helyzetet, ha majd bemutathatja tudását a rendházfőnöknek (hisz ismeri ő Ravanicát nálánál sokkal régebbtől fogva). S persze nemcsak a tudását és a műveltségét, hanem az ügyességét és a taktikai érzékét is. A kút fölötti felirat jó ürügy volt ahhoz, hogy beszélgetés közben a saját malmára hajtsa a vizet.

– Istenem, add, hogy Bosznia sorsa az legyen, mint e feliraté ezen a táblán, vagyis alkonyodjék le a töröknek – mondta a lelkesedéstől elragadtatva, ügyesen összefűzve a múltat a jelenel. – Miként azt ön is tudja, az oszmán felirat most a hátapon van, és adja isten, hogy többé ne lásson napvilágot. És ha már Boszniát és a törököt említem, Mihailo érsek azt írta nekem . . . – s itt megszakította beszédét, mivel a kolostorfőnök teljes érdektelensége kelle-

metlenül érintette. Gyengéd mosollyal bámult ő a kútba. Nem várta volna tőle a tábla másik felén levő török felirat tartalmának e bús hangú felmondását. Micsoda édesszájú önélevezettel, micsoda istenkáromlással mondja el ama felirat szövegét, mintha csak az evangéliumból olvasná – gondolta nem kis haraggal.

„Rajta, mondd ki a mi időnk szerinti dátumot, s igyál vizet a kedvemért, Haszan-Huszein üdvéért . . .” – csörgedeztek a szavak a kolostorfő ajkáról. „Igyál vizet a kedvemért . . .” Ami őt illeti, sohasem oltaná a szomját ilyen istentelen forrásnál. Nem békélt meg azzal a gondolattal, hogy a kutat a török emelte. Egyébként is, mi értelme van megjegyezni valamennyi szavát e feliratnak. Hát egy rendházfőnöknek fejből kell tudnia őket, s örömét lelnie bennük? – kérdezte magától bosszúsán, és bosszúságában eszébe jutott, hogy azt már kétszer is Leopold-érdemrenddel tüntették ki tudományos munkásságáért. A császár alattvalója. Nem sajtásága a hazaszeretet.

– Önt minden foglalkoztatja, ami történelmi, ám engem csak a szerbek sorstörténete érdekel. Vannak olyanok, akik megszólznak a szerbség iránt érzett elhivatottságom miatt. Még az édesbátyám is közöttük van. A szerbség sorsa most dől el Boszniában és Hercegovinában – selypített, mint mindig, ha elragadtatta magát az agitációban. Eszébe jutott, hogy Milojević történész példája alapján azt is mondhatta volna, hogy a „szerbség krónikása”.

– Hallom, hogy népünk szenved ott – a rendházfőnök hangja bágyadtan szólt. Ismét a templom hűvösébe léptek, s egyikük a bottal, másikuk az ernyő hegyével vizsgálta a talajt. Mindketten feketében voltak.

– A püspöktől, odaátról várható a segítség. Valamennyi segély Oroszországból is érkezik a belgrádi érsekség címére, rengeteg rubel összegyűlt már. Érkeznek adományok Moldáviából, Bánátból . . . Egy-két krajcárt – amennyit bír – minden érző szív juttat e célra, akinek lehetősége van rá – forintokat. Itt megállt, mert eszébe jutott, hogy ez év tavasza óta a kolostorfőnöknek is tartozik egy forint harminc krajcárral, amit a Zimonyba tett útjára adott kölcsön neki. Egyszer még vissza fogom fizetni, egy szerb nő senkinek sem maradhat adósa, gondolta, és a saját hibátlansága és becsületessége miatt érzett meghatottságtól és ujjongástól összeszorult a torka.

A rendházfőnök megtorpant:

– Öminenciája tudja, hogy mi szegény család vagyunk, a ravanicai föld az utolsó osztályba tartozik.

Élvezettel nézte, miképp kínlódik és köntörfalaz, szárazságot és jégverést hozva fel mentségül.

– A jég mindent elvitt a tavasszal – mondta ki ugyanazon szavakat, amelyekkel egykoron maga is érvelt. Ő is ugyanígy siránkozott, amikor még volt valamije, de most már egyetlen szólótökét sem mondhat magáénak. Mindent dobra vertek. Jégverés érheti, ami őt illeti, valamennyi szólóskertet a közelebbi

és a távolabbi környéken egyaránt. Mintha nincstelensége és feladata felül-
emelte volna mindenen. A hangjába nyájasság vegyült:

– Ah, atyám, e beszédnek nem az a célzata, hogy közösségük elszegényedjék,
hanem hogy megszervezzék az adományok gyűjtését – szólt kenetteljesen,
mintha ő lenne az idősebb, s valamiféle joga volna őt kioktatni. – Célunk az,
hogy pravoszláv Sionunk, a Fruška gora-i kolostorok hírnevet szerezzenek
maguknak, és minél több adományt gyűjtsenek.

– Nos – szakította félbe a rendházfőnök – German Andelić püspök a jövő
héten Karlócára látogat. És a pakraci érsek is, aki a barátom. Majd tárgyalkunk
erről is.

Visszatért hangjának szilárdsága. Kibúvót talált, de már nem volt dühös rá.
Elállt meggyőzésétől. Közeledett az ebédidő. Alig hallhatóan megkordult a
gyomra az éhségtől.

A haranglábról egy galambocska ereszkedett a rendház könyvtára előtti
palánkra. Bögyösködve turbékolt a könyvtár előtt. Hősnöm kemény, szigorú,
a kontyból előtűnő ősz hajszálak övezte arcát mosoly lágyította. Könyvei
jutottak eszébe, amelyek e könyvtárban lelhetőek, s amelyeket majd egykoron
valaki olvasni fog. Bizonyára nem a szerzetesek lesznek azok, hanem majd
valamely ide tévedt vendég, ki tudja, honnan és mikor, lehet, hogy amikor ő
már nem lesz az élők sorában . . . Mindenkor el tudott érzékenyülni a könyvei
és a sorsa ébresztette gondolatoktól. Ilyenkor nagylelkű figyelmesség kerítette
hatalmába mások iránt.

– Még foglalkozik tudománnyal, atyám? – kérdezte nyájasan a rendházfő-
nököt?

– Ah, nem annyit, mint amennyire módom volna. Ezekben a napokban
fejezem be az egyik másolatot.

Régtől fogva ismert volt előtte a rendházfőnök passziója, a régi és ritka
kéziratok másolása. Mutatott neki már néhány régebbi munkát, készeket,
mindenkor valahova félretekintve, ha cikornyás, díszes csavarintásokkal ékített
betűit csodálta. Neki, az írónőnek, mint mérvadó személynek felolvasta a
sorvégi ajánlását, a másoló üzenetét, alázatosan várva véleményét. Volt ebben
valami megható, az elmaradhatatlan „én gyarló és bűnös barát”-tal egye-
temben.

Elnézte, miként simogatja a szakállát, és azt gondolta: Oh, Istenem, ez az
a törekvő, istenadta alázatosság, amiért semmi áldozatot nem kell hozni.

Nagylelkűsége lelohadt. Nos, mondta neki a rendházfőnök, csak néhány
sornyi átírnivalója maradt Stefan Ravaničanin szerzetes kéziratából. Felsőhaj-
tott magában: Milyen nagyszerencse volna, ha én is ugyanezt tehetném valahol,
egy kolostorban ülni és másolni, másolni, naponta lencsét és babot enni, némi
olajjal, néha hallal, igen, igen, másolni . . . Úgy érezte, e végtelen másolás

során megfélekedzne eposzalkotói vágyáról, amelynek lehetősége egyre távolabbinak tűnt számára.

A rendházfőnök orcái, orra, szemhéja és homloka, mintha sohasem látott volna napot, fehéredett, mint a liszt. Ráncai petyhüdtek, duzzadtak voltak, a haja és a szakálla seszínű. S nem is öszül, bár a nyolcvanhoz közeledik. Nem haragudott, amikor szólították a kapuból. „Ezek a pórok mindenért hozzám fordulnak”, motyogta, mintha elnézést kérne tőle, ám hősnőm tudta, hogy ezzel a mondatával bizonyítja, nincs mentve a gondoktól, miként azt ő gondolhatja. Miközben távolodott tőle, odakiáltotta neki: „Felmegyek az ebédlőbe, hogy még egyszer megtekintsem ama festői pusztulását a szerbségnek.”

Azt nem mondta, hogy „még egyszer távozásom előtt”, a végső távozás előtt e térségből, amelyhez a már ismert érzések fűzik. Felfelé kapaszkodott a csikorgó lépcsőkön (azokon a kopottakon, így vigyázott, hogy el ne csússzék), s a fejében Vid-napi költeményének két sorocskája kavargott:

*De minden szerbet, ki e tájnak szülötte,
Hős szíve egyenest Rigómezőre vezette.*

Valahol mélyen, lelkének legrejtettebb labirintusában egy Vid-nap előestéjén hallott melódia zúgott. Egy a szent Lazar fejedelmet dicsőítő himnuszok közül. „Dicsérettessék a Te neved!” Mintha látná őt töviskoszorúval a fején. Ah, mily gyászos színtere ez sorsunknak. Édes-bús vágyakozás kerítette hatalmába arra készítette, hogy megszaporozza lépteit. Ernyőjének koppanásai a folyosó rózsaszín padlóköckáin úgy szóltak, mint valamely óra ütése. Rendkívül kihaltnak tűnt, hisz itt valamikor hangok és léptek zajától volt hangos minden. Zarándokok érkeztek mindenünnen, hogy láthassák a freskót. Oh, oh, oh! Emlékezett sóhajaikra, amelyeket a legszörnyűbb jelenet váltott ki: Bajazid leüti a lováról lebukott, térdelő Lazar fejedelem fejét. Kicsit arrébb, mintha ugyanazon időben történe, Miloš Obilić felkoncolja Muratot. Mindig vigasztalóan hatott rá ez az egyidejűség. A bal sarokban, akárha maga a püpos, szörnyűségesen vigyorgó sátán volna, lovasaival (rendkívül tömör sorokban) Vuk Branković távozik árulóként. Úgy tűnt, valósággal lelopakodik a képről, a nyitott ebédlőablak felé rohanva, amelyen meleg Vid-napi estéken hegyi szellő hatolt be, felfrissítve az asztalvendégeket.

S íme, a félig tárt, rozoga, már csak az egyik sarokvas tartotta ajtó, amely mozdulata nyomán csikorogva nyílik. Az asztalokat és a székeket valamiféle zsákokkal takarták le. Vakolattörmeléken lépdelt. Istenem, jajdult fel. Ez a valóság, vagy csak álmodik?

Teljes darabjai hiányoztak a képnek. A nedvesség alattomosan kikezdte a falat, felduzzasztotta, aláásta.

A padlón a kép egy részlete, egy török turbános fejét ábrázoló vakolatdarab hevert.

A mennyezeten, akár egy szédült fészek, zsindey övezte lyuk tátongott.

– Oh, a pusztulás tanúja, meddig leszek még! – jajdult fel hősöm, miután bizonyos ideig némán bámulta a sérült falfelületet, a szürke repedéseket, amelyek száraz mederként hasították fel a képet.

Valaha, gyermekkorában, áttetsző anygként lépett be e képbe, mint kinek hatalmában van visszapergetni az időt, és megváltoztatni a történeéseket. S ezt mindig ugyanazon mozdulat eredményezi. Keresztet rajzol a török feje fölé, akinek jatajánja épp akkor ért Lazar fejedelem fehér torkához, és abban a pillanatban minden az ellenkezőjébe fordul. Lazar fejedelem lesz az, ki a karddal lesújt. Olykor Rigómezei lánynak öltözve avatkozott be a csatába, ám természetesen nem az az egyszerű Rigómezei lány volt (a csatába késve érkező), hanem tündér, aki egyetlen pillantásával véget vet a szerbek vére hullásának, és begyógyítja sebeiket.

Minden a szeme előtt kavarog, Miloš különös szárnyas kalpagja, akárha kihegyezett fülei lennének, úgy lebeg az orra előtt, a kardok fémes villogása fegyvercsörgésbe (s ezt leggyakrabban valódi csörgés eredményezte, de nem a kardoké és a jatajánoké, hanem az evőeszközöké, amelyeket a szakácsnő rendezett az ebédlőasztalra), győzedelmes fegyvercsörgésbe olvadt. És számára már semmit sem jelentett Vuk Brankovićnak és páncélosainak ama áruló távozása, vagyis nem jelentette a szerbek sötét végzetét, csak gyáva szökését egy nyomorultnak, akinek nevére többé senki sem emlékszik.

Számaára ez a kép mindig újbóli megvalósulását jelentette ezen élményeknek, azaz a szerb történelem e legdicsőségesebb és legfájdalmasabb pillanataiban való elmélyülés élményének. Csak olykor volt tudatában (akár valamiféle erőpróba előtt találva magát) az ebédlői környezetnek, a hosszú asztalnak a lezajlott lakoma maradványaival, a szétszáradt csónaknak látszó halcsontvázzakkal, harcsa-, ponty- és csőrös kecsgefejekkel, kocsonyás szemgolyókkal, rózsaszín bortócsákkal, amelyek eláztatják a kenyérdarabokat, vagy vérként ivódnak bele az asztalterítő vásznába. Oh, a szenvedők véreként! Oh, szent vér az! . . .

Fél óra múltán Teodóra olyan helyzetben találta a tönkretett kép előtt, mintha ravatal előtt állna, s a néma tiszteletadás perceit róna le. Csak a harangsrás és a lobogósuhogás lehetett megfelelő hang e helyzetben. Teodóra egy füttel nyugtázta az ebédlőbéli felfordulás látványát. Majd hozzátette: „Kész az ebéd, Milka kisasszony!” Felemelte úrnője ruhájának fekete uszályát: „Lerázom róla a port!”

– De ki fogja ezt a szennyet a képről letisztítani? – kérdezte Milica. – Oh, szerencsétlen vitézeim! – kiáltott fel, mert nem tudta kivenni ki kicsoda ebben a szürkességben, amelyet a nedves, pókhálós forradások alkottak. Lefelé a

lépcsőn, Teodórát követve, egész idő alatt sóhajtozott: Siralmas jelenkorunk! Siralmas jelenkorunk! Vigasztalón hangzott számára, egy nem tudni honnan odarebent üzenet, a 119. szoltár egy sora: „Fordítsd el rólam a szidalmat és a gyalázatot, mert megőriztem a te bizonyságaidat!”

A konyha előtti tornácra volt az asztal megerítve, rajta középtűt jókora kenyér, négy fehér porcelán mélytányér, pléhvillák és -kanalak (nem aranyak és ezüstök, mint a főúri udvaroknál). A rendházfőnök és két szerzetes várt rá az asztalnál.

– Milutin atya, elszomorított a látvány odafönt. Hát mindig csak a pusztulás! Visszatér-e valaha Dušan cár aranykora! – mondta sóhajva.

– És ki tudja, arany volt-e, gyermekem? Ki tudja, mily bűneik voltak eleinknek? Lehet, hogy már dicsőségük zenitjén magukban hordozták a pusztulás csíráit. S meg is vagyon írva az Izaiás-levelekben: „A szerb föld elpusztul, és senki sem állhat e pusztulás útjába.”

A rendházfőnök örvendezett valamiért. Az epe úgy csepegett az ajkáról, akár ha méz lett volna. Milica felismerte nála ezt az önérzetet, amelyet a szerbeknél olyan szavak váltanak ki, mint a „pusztulás”, a „büntetés”, a „bűn”. És mi marad? „Mi léssen maradandó?”, tette fel a kérdést magának szelíden tekintve a nő szemébe.

A rendházfőnök nem a szerb császárság, hanem a szerzetesség vesztét sajnálta. Kenyérdarabokat mártogatva a levesbe, kedvence példáját hozta szóba, Jefremét, a böjtölő remetéét, „aki éveket töltött egyes-egyedül egy barlangban, makkot és erdei füveket fogyasztott, egyáltalán nem törődött a hiú világi élettel. Még csak pátriárka sem akart lenni”.

– Az akkori szerzetesek egyedül az ájtatossággal és Isten imádatával voltak elfoglalva, s nem foglalkoztak földműveléssel, szőlészettel és borászattal, mint mi mostanság. Lám, Makarije testvérünk ma akár az ujjá nélkül is maradhatott volna, miközben az abroncsokat javította a boroshordókon a pincében – mondta kissé gúnyolódva Makarijén, akinek egy rongydarabbal volt betekerve az ujjá. Makarije testvér savanykás borszagot hozott fel magával a pincéből, gondolta hősnőm. A rendházfőnök zöldes árnyalatú, zavaros, vékony kövidinkát töltött a poharába, amelyre szőlőszemeket véstek. Milica vizet töltött utána, pont az előírások szerint, három a kettő arányban, nehogy valamiféle részesegesnek nézzék. Ismét penészes ízt érzett. Nem tudják lefejtetni, nem tudják megjavítani a virágos bort, nem tudnak a darabokra vágott zöld tölgyfakéregről, amelyet azért tesznek a hordóba, hogy a fenékre húzza a penészt, nem tudják kénnel sem befüstölni a hordót, s honnan hallottak volna a búzavirágról és a zsályáról, a csalánról és a petrezselyemről . . .

Megnézte magának mindkettőt. A már említett Makarije tanulatlan embernek, munkától elgyötört napszámosnak tűnt. A másik ifjú volt. Pirospozsgás és kerek képű. Az csak szürcsöl és szürcsöl, meg csámcsog, de egy napon jó

kolostorfőnök lesz belőle, minthogy falánk, gondolta tapasztalatai által vezérelve, s egynémely korábbi ravanciai rendházfőnökkel való ismeretségéből kiindulva.

– Hova valósiak, testvéreim? – kérdezte őket.

– Metohijából – felelték neki ugyanabban a pillanatban. Még nincs egy hónapja sem, hogy ideérkeztek.

– Valamennyiünk őshazájából – mondta mélyen felsóhajtva. – Ah, Rigómező, szerbek sorsa, sötét végzetünk!

Ivott egy-két kortyot, a bor a torkára szaladt. Észrevette, hogy a barátok csodálkozva tekintenek rá. Jólesett neki. Hadd jegyezze meg a szerb költőné szavait. Mégsem folytatta a kesergést, tudatában volt annak, hogy néha túlzásba viszi.

Már vagy fél órája tartott az ebéd, s még mindig nem lakott jól. Épp egy mákkal hintett tésztadarabot csavart a villájára. Tegnap óta nem evett semmi tisztességeset, csak egy kis kását, kenyeret és szőlőt, s most megint böjti eledelre talált, bablevesre és mákos metéltre! Úgy tűnt, hogy pont böjti napra hívták meg. Mégis, gondolta, megvendégelhette volna a kolostorfőnök valami jobbal, őt, akiről tudható, hogy Mihailo érsek megbízottja, s hogy jótékony célzatból távozik, még szülőföldjét is odahagyva. Beszerezhetett volna Csortanovácról vagy Nestináról egy hizlalt pontyot. Milutin rendházfőnöknel – jutott eszébe – ha húsnap lett volna, akkor sem lakott volna jól. Még senki sem ette magát degeszre az ő ebédein vagy lakomáin. Viszont a valamikori kolostori lakomákon, az előző rendházfőnöknel, még a maradékból is jóllakhatott az ember. Hány alkalommal hozott Teodóra, a társalkodónője, zsíros rétesvégeket, fehérhúst a levesből, rántott szárnyacskákat (néhány combocskát), tömördekes mézeskalácsot kötényében úrnőjének, akit édesapja halála után mindenki elhanyagolt . . . S most milyen édesség jutott neki? Egyszerű tészta. Mákos metélt. Olyan mákkal, amelyet nem jól öröltek meg, s így beszorul a fogak közé . . .

Az ebéd végén Teodóra egy szőlővel telt nagy tálcat tett az asztalra. Nem tért vissza a konyhába, hanem elzavarta a macskát az egyik szétszáradt székről (a macska azonnal odasétált a rendházfőnök lábához, s hízelkedve hozzádörgölődött, tömértelen sok fehér szőrszálát hagyva csuháján), és leült a gangoszlophoz támasztott székre, egyik lábát illetlenül maga alá húzta, s nem törődött azzal, hogy olyanok társaságában van, akik minden tekintetben önmegtartóztatási fogadalmat tettek. Úrnője nem figyelmeztette. A szőlő étvágygerjesztő látványával volt elfoglalva. Még csak szoktatta magát a gondolathoz, hogy neki már nincsen szőleje, szőleje a saját szőlőskertjéből. Ennek gondolata (két hónappal ezelőtt az utolsó szőlőskertjét is elperelte, és eladta a bátyja) fájdalmat okozott neki.

– E nyártól kezdve életem végéig én szólót már csak kökényről szedhetek – mondta azon tűnődve, vajon megértette-e a rendházfőnök a célzást. Minek magyarázzam, gondolta. Egyébként, számára is valami kifürkészhetetlen értelem lapult e szavak mögött.

A tálban lévő szőlőfajtákra fordította figyelmét. Valamennyi tömör fürtű, nincsen ritka fajta közöttük, de ott van az a fekete, összeragadt, bomló szemekkel tarkított francia, amelynek vastag héja odaragad az ember nyelvéhez és szájpaddlásához. S van itt rizling is, melynek szemei azonnal szétmállanak.

– Mikor kezdenek szüretelni? – kérdezte a rendházfőnököt, megszakítva Makarije szerzetessel folytatott beszélgetését.

– Isten segedelmével, valamennyit leszedünk a jövő héten, a többit meg októberben – felelte.

– Még a hordókat sem forrázták ki?

– Azt is a jövő héten.

Egy felbolygatott darázs rebtent fel arról a szőlőfürtről, amelyet Teodóra csipegetett gondosan, szemről szemre haladva. Teodóra úgy döntött, hogy magára vonja a figyelmet. És lám, mit csinált az ördögadta! Épp a fiatal szerzetes lába elé ejtette a fürtöt. A szerzetes jóképű és naiv. Lehajolt, hogy elkapja, ám Teodóra is lehajolt, és összekocant a fejük. Dús mellei majd kiestek a mélyen kivágott blúzból.

A barát fülig elpirult, bár orcái egyébként is pirosposzsgások voltak az egészségtől és a fiatalságtól. Szégyellősen lesütötte a szemét, akár egy leánya.

Az én drága Milicám, noha benne volt már a korban, ártatlan volt még, így mindig érzékenyen érintette mások szégyellőssége és zavara. Rokonszenvvel és megértéssel figyelte a fiatal szerzetest, feltéve magában a kérdést, vajon szüz-e még, s ha igen, meddig tart ki még szüzességi fogadalmában. Egy kis kísértés, és megfosztatik ártatlanságától, állapította meg szomorúan. Schiller és az ő Johannája jutott eszébe. És Eulália, a szent szűz, akinek a napja van ma. Ők nem szegték meg fogadalmukat. Felemelte borospoharát, a harmadikat, azt, amely nyugovóra szólít – ha már elmulasztotta a szerelemnek szólót.

– Euláliára, a szent szűzre és vértanúra, akinek ma van a napja! – emelte poharát, s a maradék bort az utolsó cseppig kihörpintette.

– Ugyanúgy Agatonikosz és Zotik szent vértanúkra és társaira – felelte a rendházfőnök, és keresztet vetett.

Teodóra elkacagta magát.

– Eridj és segíts a szakácsnőnek, bestia! – zavarta el úrnője. A barátok szedelőzködtek az asztalnál. A kancsó alján rózsaszín tócsa fénylett. – Tölthetek? – kérdezte a kolostorfőnök. Milica kissé sértődötten utasította el. Ha azt hiszi, hogy ízlik a bora, hát téved, gondolta.

– Micsoda ürmöst készítettem én valamikor, Milutin atya. Különösen Vuk Karadžić úr találta örömét benne, amikor látogatóba jött hozzánk.

Vuk Karadžić említése semmilyen hatást sem tett a szerzetesekre. Ki tudja, hallottak-e egyáltalán róla! Nemhiába beszélt Dositej a tudatlanságukról, gondolkodott el. Hát, az én apám, Ava, milyen volt . . .

Az utolsó percek voltak ezek, hogy a rendházfőnököknek még egy kicsit kipanaszkodhassa magát. Könnyek gyűltek a szemében, már fényes fátylukon keresztül nézett. Elszomorodott a gondolattól, hogy – lám – valóban itthagya Vrdniket, az utóbbi időben kegyetlennek mutakozó Vrdniket, amely valamikor mennyországnak tűnt számára, s ő tündér volt benne. Sértette, hogy senki sem bánkódott távozása miatt.

– Atyám, Milutin, nekem már itten senkim és semmim sincsen azon az egy szobácskán kívül. Lehet, hogy a bátyám még a dolgaimat is kidobja, bár megígérte, hogy nem fogja bántani őket. Mindenesetre mindent levittem a pincébe. Ezért arra kérem önt – s itt megállt, könnyes tekintetét a rendházfőnökre vetve –, ha azt tapasztalná, hogy mégis kidobja a tárgyaimat, vegye magához azt az íróasztalt, amelyet – nem is álmodván arról, hogy milyen sötét jövő vár rám – Bécsből rendeltem. Itt elhallgatott, és azon gondolkodott, vajon ismétlje-e meg a történetet, miképp gondozta tizenegy évig öreg szülőjét, s tudjuk, mit jelent ez egy hozomány nélküli, nem épp fiatal lány számára, aki ugyan mindenki által ismert „irodalmi jelensége ezen égtájnak”. Ki is mondta ezt? Az ő kedves bátyácskája, Ljubomir Nenadović, Avalának énekese. Elállt a mesétől. A rendházfőnök elővette a zsebóráját a csuhája alól: – Hamarosan négy – mondta, mintha figyelmeztetné. – Jé, tényleg! – felelte medálja, a Mihailo kenéztől kapott Mária-kép után nyúlva, felnyitva a tetejét. Az órája nyolcat mutatott. E tényt nem hozta a rendházfőnök tudomására. Számára csak a jövő idő létezik, gondolta. Holnap négykor már lehet, hogy odaát lesz, Szerbiában.

– Úgy hallottam néhány paraszttól, hogy kocsijuk megy holnap Karlócára. Felszállhatnánk mi is Teodórával rá, s akkor a jó isten akaratával hajóval folytatnánk Zimonyig. És Fehérvárig.

– Mihailo érseket üdvözlöm, és üzenem, hogy a segély lehetőségeinkhez mérten szerény ugyan, de meg fog érkezni. A kocsira ne legyen gondja. Kora hajnalban a ház előtt várjon rá.

Betért a kolostor templomába, hogy – úgymond – még egyszer megcsókolja azt a szent kezét, amely a szerb császárság jogarát tartotta. A kolostorfő követte. Érezte, hogy a terhére van már. Csak miatta kellett kinyitnia az ereklyetartó ládát. Amikor felemelte a tetejét, olyan nyirkos szag csapta meg, mintha sírboltból jött volna. – Beázik a tető a júliusi ítéletidő óta – motyogta. A selymek is penészszagot árasztottak. Megérintette a gyöngyből, aranyból és színezüstből készült himzéseket. Mily hidegek és nyálkások voltak!

A fejedelem aranykesztyűi sem tudták elrejteti a földnek, s a lehulló levélnek a szagát, gondolta, miután megcsókolta az ereklyét, s a kolostorfőnök

visszahelyezte őket az ereklyetartóba. Az olvasóállványon átvette egy nagy selyem lepel szellőzött, a fejedelem alakja volt ráhímezve.

Az állvány mögötti ajtószárnyon megpillantotta Mihály arkangyal képét, lebegő ruháját és felemelt szárnyait. Szerette Mihály arkangyalt. A jobb kezében kardot, a balban mérleget tartott. Igazságos égi harcos. Az ő szerb Jovankája, azaz Johannája is igazságos mennyei harcos lesz.

Drága hősnőm egyetlen könnyet sem ejtett, bár örökre itthagya ezt a – ma már igaz, penészes – ereklyetartót és selymeket. A fejedelmi ereklyéket is örökre itthagya. Föld- és avarszagot árasztottak, miközben fel-felcsillantak az ezüstös-aranyos kesztyűk mögött, mint tapló a kovakő alatt.

A rendházfőnöktől a kolostorudvaron búcsúzott el. A délutáni nap lemezőben volt a rendház sötét ívei mögött. A rendházfőnök bezárta a kaput. Milica hallotta, milyen nehézkesen fordítja meg a nagy vaskulcsot a zárban.

Teodóra a kolostor előtt várta. Ni, valamit sikerült zsákmányolnia ennek a leányzónak! Tele van a köténye, gondolta, s a falu felé vette útját a jegenyefasoron.

BENCE Erika fordítása